

א בקרבנין ברא יי ית
עמיא ויה ארעא: ג
וארעא ויה עדיא
וריקניא וזיטוכא על אפי
תדומא ורזחא בן קרם יי
בזשעא על אפי מיא: ג
ואמר יי יתי גהורא ויה
גהורא: יי ויהא יי ית
גהורא ארו סג ואפרילי יי

פניני תר-גום יונתן

פרשת וישלח

חידושים ופנינים
בפרשת השבוע המקראית
מתרגום יונתן בן עוזיאל

הרב מאיר שפרד

**פניני תרגום יונתן
הרב מאיר שפריר זצ"ל**

מחבר הספר
"משמעות האותיות"

כל הזכויות שמורות
בכל ענייני הגיליון ניתן לפנות:

05832-628-54
0686762@gmail.com

לקבלת הגיליון במייל:
0686762@gmail.com

נשמח לקבל הארות והערות

קטת
עימוד ועיצוב

☎ 050-412-452-4
✉ Kesetgraf@gmail.com

נידוני הפרשה בתרגום יונתן

- ד ויירא יעקב מאד ♦ יעקב פחד למרות ההבטחה מפני זכות כיבוד אב של עשיו
- ה ויאבק איש עמו ♦ יעקב נתבע על שלא עישר מבניו לה'
- ו וישתחו ארצה שבע פעמים ♦ היתכן שיעקב השתחוה לעשו?
- ז ויחבקו ויפל על צוארו וישקו ויבכו ♦ בכי של התרגשות או בכי של כאב?
- ח וישב ביום ההוא עשו לדרך ♦ כיצד הגיע עשיו ביום אחד לשעיר?
- ט ויבן לו בית ולעקנהו עשה סבת ♦ יעקב בנה בית מדרש קבוע
- י ויקרא לו אל אלהי ישראל ♦ היתכן שיעקב קרא למזבח 'אל אלהי ישראל'?
- יא ויאמרו הכוזבה יעשה את אחותנו ♦ איזה תשובה יש בדבריהם לדברי יעקב -
'עכרתם אותי להבאישני ביושב הארץ'...?
- יב ויסך עליה נסך ויצק עליה שני ♦ מהו 'הנסך', אשר ניסך יעקב ומדוע?
ואיזה שמן יצק יעקב ע"ג המזבח?
- יג מהלאה לעגדל עדר ♦ מקום התגלות המשיח
- יד וישב את בלהה... ויהיו בני יעקב שנים עשר ♦ היכן היתה פעולת החילול?
- יז וילך אל ארץ עפני יעקב אחיו ♦ לבסוף עשיו פחד מיעקב!
- יח בלע בן בעור ♦ בלע הוא בלעם שביקש לבלוע את ישראל

פרשת וישלח

**וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד • יַעֲקֹב פָּחַד לַמְרוֹת הַהַבְטָחָה, מִפְּנֵי זְכוּת
כִּיבוּד אָב שֶׁל עֲשׂוֹ**

**(לבח) וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד וַיִּצְרֶה לוֹ וַיַּחֲזִיךְ אֶת הָעַם אֲשֶׁר אִתּוֹ וְאֶת
הַצֹּאן וְאֶת הַבְּקָר וְהַגְּמָלִים לְשֵׁנֵי מַחֲנֹת.**

קשה למה ירא יעקב, הלא ה' הבטיחו (לעיל כח, טו) שישׁיבנו בשלום לבית אביו?

רש"י פירש עפ"י חז"ל (בפסוק יא): "קטנתי מכל החסדים - נתמעטו זכויותי על ידי החסדים והאמת שעשית עמי, לכך אני ירא שמא משהבטחתני נתלכלכתי בחטא, ויגרום לי להמסר ביד עשו¹".

ואילו האב"ע פירש: "וזו תשובה לשואלים למה פחד למרות ההבטחה, וידענו שעוון קטן, גדול - נגד העושה הגדול, ופחד שמא חטא או שגג במחשבתו, שהרי משה שנשלח לגאול את ישראל כמעט נהרג בדרך בשגגתו"

וראה ברמב"ן (האמונה והבטחון פרק א) שיעקב חשש על העם אשר איתו והצאן והבקר, אך עליו ועל בניו לא חשש כי אכן האמין בהבטחה².

ת"י מפרש באופן אחר:

וְדַחֵל יַעֲקֹב לַחֲדָא, עַל דְּלֹא עֶסַק עֲשָׂרִין שָׁנִין בִּיקְדָא דְאַבְנֵי,

1. וכ"ה בברכות (ד): "דרבי יעקב בר אידי רמי, כתיב, 'והנה אנכי עמך ושמרתך בכל אשר תלך' וכתוב 'ויירא יעקב מאד' [והיאך חשש אחר שהקב"ה הבטיחו] אמר, שמא יגרום החטא".
2. וראה במפרשים עוד פירושים רבים בשאלה זו.

וְעַקַּת לִיָּהּ, וּפְלִיג ית עֲמֵא דְעַמִּיָּהּ וְיִת עֲנָא וְיִת תּוֹדִי וְגַמְלִיא לְתַרְיִן
מִשְׁרִינְ, לְמוֹהֲבוֹת לָאָה וּלְמוֹהֲבוֹת דְּחַל.

[יורא יעקב מאד, בגלל שלא עסק במשך עשרים שנים אלו בכבוד אביו,
וצר לו, וחלק את העם אשר עמו ואת הצאן ואת השוורים והגמלים לשני
מחנות, למתנת³ לאה ולמתנת דחל].

ת"י מבאר שיעקב חשש שמא איבד את זכותו בגלל שלא עסק במשך עשרים שנים בכבוד אביו⁴. ויש להתבונן בהלא יעקב הלך לבית לבן במצוות אביו ואמו, ובמצוותם היה צריך להישאר שם עד אשר תשלח אמו לקרוא לו כנאמר: (כז, מה) "עַד שׁוּב אָף אָחִיךָ מִמֶּךָ וְשָׁכַח אֶת אֲשֶׁר עָשִׂיתָ לוֹ וְשָׁלַחְתִּי וּלְקַחְתִּיךָ מִשָּׁם", ואם כן בהיותו בבית לבן קיים את אשר נצטווה, ומדוע חשש כעת על שלא עסק בכבוד אב⁵?

אכן בת"י להלן על הפסוק (יב) "הֲצִילֵנִי נָא מִיַּד אָחִי מִיַּד עֵשׂוֹ פִּי יָרָא אֲנֹכִי אֹתוֹ" מתבאר הדבר, דהנה ת"י שם הוסיף: "אַרְוֹם מִסְתַּפִּי אֲנָא מִנִּיהּ דְּהוּא עֶסֶק בְּאִיקְרָא דְאַבְיִי" [כי מפחד אני ממנו, כי הוא עסק בכבוד אביו].

כלומר הפחד של יעקב לא היה מורכב רק ממה שהוא לא עסק בכבוד אב, שבזה לא היה כל חטא כאמור⁶, אלא יעקב פחד מההפרש שיש בענין זה בינו לבין עשיו ששעשיו עסק בכבוד אב, וחשש שתעמוד לו זכות זו לגבור עליו, למרות ההבטחה שהובטחה לו.

וכיו"ב מובא במדרש (ילקוט שמעוני רמז קלא):

אמר... כל השנים הללו הוא יושב ומכבד הוריו, תאמר שהוא בא עלי
מכח כבוד אב.

3. לכתובתה.

4. בדומה לזה מסביר ת"י הטעם שירא אברהם אחר מלחמת המלכים, שמא כלו זכויותיו, ובפעם אחרת לא יוכל להתגבר על אויביו: "או דְּלָמָא בְּזַמְנָא הוּוּא אֲשַׁתְּפַח עִמִּי אַגְרַן זְכוּוֹן קְלִילִין וְנִפְלוּ קְדָמִי וּבְזַמְנָא תְּנִינָא לָא מְשַׁתְּפַח עִמִּי אַגְרָא וְיִתְחַל בֵּי שׁוּם שְׁמִי" [שמא בזמן ההוא נמצאו עמי שכר זכויות מעטות - ונפלו (אויבי) לפני, ובזמן אחר לא ימצא בי שכר (ואפול לפנייהם) ויתחלל בי שם שמים].

5. ראה בכלי יקר שפירש שיעקב הסיח דעתו מבית אביו: "ויצא יעקב - ...עוד כתב לשון ויצא, שהסיח דעתו לגמרי מבית אביו, ולכן נענש על כל כ"ב שנים שלא כבד אביו ואמו, ויוסף הרגיש שהסחת דעתו מבית אביו היתה בהשגחה, ואמר כי נשני אלקים וגו'". (בראשית כח י)

6. אמנם בגמ' (מגילה יז.) משמע שיעקב כן נענש על שנים אלו שלא עסק בכבוד אב, ורק על הי"ד שנה ששהה בבית שם ועבר לא נענש: "ומנלן דלא מיענש (על הי"ד שנה שלמד תורה אצל שם ועבר), דתניא נמצא יוסף שפירש מאביו עשרים ושתים שנה - כשם שפירש יעקב אביו מאביו. דיעקב תלתין ושייתא הויין? אלא ארביסר דהוה בבית עבר לא חשיב להו". משמע שעל יתר השנים 'נענש' במה שפירש ממנו יוסף, וצ"ע.

וכן מובא במדרש לקח טוב:

וישלח יעקב מלאכים לפניו, אמר רבי שמואל בר נחמן, בא וראה בצדיקים כמה מתייראים מן החטא, שאחר כל ההבטחות שהבטיח הקב"ה את יעקב אבינו היה מתיירא מעשו, ושלח לפניו מלאכים. ולמה היה מתיירא, אמר, זה עשרים ושתים שנה שלא ראיתי את אבי ולא שימשתי אותו, שמא יגרום החטא ויעמוד עלי ויהרגני, שעמד לפני אבי ושרתו, לפיכך וישלח יעקב מלאכים. (בראשית לב ד)

יש שכתבו שת"י שאב פירוש זה מכך שהמילה 'מאד' עולה בגימטריא 45 שזה גם הגימט' של 'כיבוד אב' (נחלת משה). ויש שכתבו שהדקדוק הוא מלשון המורא - 'זיירא יעקב' שהוזכרה כאן, ואף לענין כיבוד אב ואם נאמר לשון מורא - 'איש אמו ואביו תיראו'.

גודל כח זכותו של עשיו במצות כיבוד אב

והנה זכות מצות כיבוד אב של עשיו, עמדה לו לרשת את הר שעיר, עד כדי שבעת שרצו ישראל לעבור בארצו בדרכם אל הארץ, הזהירים ה' באזהרה חמורה (דברים ב, ה): "אַל תַּתְּגַּרוּ בָּם כִּי לֹא אֶתֶן לָכֶם מֵאַרְצָם עַד מִדְּרֹךְ פֶּה רְגֵל כִּי יִרְשֶׁה לְעֵשׂוֹ נַתַּתִּי אֶת הַר שְׁעִיר". והסיבה שקיבל עשיו ירושה זו, מבוארת בת"י שם:

"מטויל איקרא דעבד לאבוי" - בגלל הכבוד שעשה לאביו.

וכך מבואר במדרש (דברים רבה פרשה , טו):

"אמר רבי יודן ביון שבאו ישׂראל לעשות עמו מלחמה, הִרְאָהוּ הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמִשָּׁה אוֹתוֹ הִרְ שֶׁהָאֲבוֹת קְבוּרִים בּוֹ, אָמַר לוֹ, מִשָּׁה, אָמַר לָהֶם לִישׂרָאֵל, אֵין אַתֶּם יְכוּלִין לְהַזְדַּוֵּג לוֹ, עַד עַכְשָׁיו מִתְּבַקֵּשׁ לוֹ שְׂכַר הַכְּבוֹד שֶׁכָּבַד אֶת אֱלֹהֵי שְׁקִבּוּרֵין בְּהַר הַזֶּה, מִנִּין, מִמָּה שֶׁקְרִינוּ בְּעֵינֵינוּ, רַב לָכֶם סַב אֶת הַהַר הַזֶּה".¹⁶

ואכן בני ישראל לא עברו בהר שעיר ונאלצו לסובב את ההר כנאמר (ב, א): "ונסב את הר שעיר ימים רבים".

7. מלשון הרבים של המדרש משמע שכיבד אף את רבקה, והוא חידוש דלא מצינו שכיבד אלא את יצחק. 8. וראה עוד בבראשית רבתי לו, כט. ובעל הטורים (דברים שם): "ירושה לעשיו בגימטריא בשביל מצות כיבוד".

עוד נוכל ללמוד על גודל זכות מצות כיבוד אב של עשיו, דהנה בבעל הטורים על הפסוק (דברים נב) "רַב לָכֶם סֵב אֶת הָהָר הַזֶּה פָּנּוּ לָכֶם צָפְנָה", כותב:

*רב לכם סב - תגין על הסמ"ך (האות ס' של סב) לפי שכיבד את אביו
שהיה בן ס' בלדת אותו, ולכך עתיד להחריב בהמ"ק שהוא ס' אמות.*

כלומר הכח של עשו להחריב את בית המקדש, הוא בזכות הכבוד שכיבד את יצחק!.

עוד מצינו בנביא (זכריה ב, יב), שהקב"ה הבטיח לזכריה הנביא, שיד של גוי, שהורמה על יהודי, תקבל את עונשה - "כִּי כֹה אָמַר ה' צְבָאוֹת, אַחֵר כָּבוֹד שְׁלַחְנִי אֶל הַגּוֹיִם הַשְּׁלָלִים אֲתֶכֶם, כִּי הִנֵּנִי בָכֶם וְגַעַת בְּכַבֵּת עֵינָיו"

וברש"י הביא ב' פירושים, מהו 'אחר כבוד'. פירוש א' - אחר כבודכם, אני שלוח להגדיל לכם כבוד. פירוש ב' - מדרש אגדה, **אחר כבוד - אחר שאשלם לעשו כבוד שכיבד את אביו.**

כלומר שאף בימי זכריה - שנים רבות לאחר מות עשו, **עדיין לא קיבל עשיו את כל שכרו על הכבוד שכיבד את אביו!.**

וכן איתא ברש"י (ישעיה כז, לא) עה"פ 'בִּיבֵשׁ קְצִירָה תִשְׁבְּרָנָה נְשִׁים בָּאוֹת מְאִירוֹת אוֹתָהּ' וגו' ופירש רש"י: 'ביבש קצירה'. קצירי שרשיה, כמו תשלח קצירה (תהלים פ) ועשה קציר (איוב יד). **כלומר כשתכלה זכות מעט שכיבד את אביו אז תשברנה סעיפיה.**

כיצד כיבד עשיו את אביו שזכה על ידי זה לזכות כה גדולה?

במדרש מתואר גודל דקדוקו של עשיו במצות כיבוד אב:

"אָמַר רַבֵּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל כָּל יְמֵי הָיִיתִי מְשַׁמֵּשׂ אֶת אָבָא וְלֹא שִׁמְשֵׁתִי אוֹתוֹ אֶחָד מִמָּאָה שְׁשִׁמֵּשׂ עֲשׂוֹ אֶת אָבִיו, אֲנִי בְּשַׁעַה שֶׁהָיִיתִי מְשַׁמֵּשׂ אֶת אָבָא הָיִיתִי מְשַׁמֵּשׁוּ בְּבָגְדִים מְלֻכְלָכִין, וּבְשַׁעַה שֶׁהָיִיתִי יוֹצֵא לְדֶרֶךְ הָיִיתִי יוֹצֵא בְּבָגְדִים נְקִיִּים, אֲבָל עֲשׂוֹ בְּשַׁעַה שֶׁהָיָה מְשַׁמֵּשׂ אֶת אָבִיו לֹא הָיָה מְשַׁמֵּשׁוֹ אֶלָּא בְּבָגְדֵי מַלְכוּת, אָמַר אֵין כָּבוֹדוֹ שֶׁל אָבָא לְהִיּוֹת מְשַׁמֵּשׁוֹ אֶלָּא בְּבָגְדֵי מַלְכוּת". (ב"ר פרשה סה טז)

ויותר מזה נאמר בזוהר (סו"פ תולדות קמו) וז"ל: "פתח רבי ייסא ואמר 'בן יכבד אב ועבד אדוניו' דא עשו, **דלא הוה בר נש בעלמא דיוקיר לאבוי כמה דאוקיר עשו לאבוי**" [פתח רבי ייסא ואמר על הפסוק 'בן יכבד אב ועבד אדוניו' זה עשיו, **שלא היה אדם בעולם שכיבד את אביו כמו עשיו**].

ובספר חסידים (סי שמא) כתב: "שלא תתמה למה נתן הקב"ה ממשלה לבני עשו, לומר שתדיר בשביל אביו הלך למקום סכנה במקום החיות כדי לצוד ציד להביא אל אביו. וממנו למד יוסף כשאמר לו יעקב לכה ואשלחך עליהם והלא יודע היה ששונאים אותו. אלא אמר יוסף עשו הולך תדיר למקום סכנה כדי לצוד ציד להביא לאביו ואבי שלחני לראות את שלום אחי ואת שלום הצאן שהוא חיות של אבי ובני ביתו ולא אלק, והוסיף: כל זה נכתב להודיע לישראל איך לטרוח להביא פרנסה לאביהם ואיך יהיו זהירים לעשות מצות אביהם".

ויחז את העם - חלוקה למחנות לצורך הצלת הממון

עוד מבואר בת"י שיעקב חילק את רכושו 'למתנת לאה ומתנת רחל', כלומר לכתובתם, מה שמלמד לכאורה שכל החלוקה שהיתה בשלב זה, היתה חלוקה ממונית לצורך הצלת הממון, ואילו החלוקה של הילדים והנשים, נעשתה בשלב מאוחר יותר כמפורש בפסוקים להלן.

ולפ"ז מה שנאמר שיעקב חצה את 'העם אשר איתו', פירושו רק את העבדים והשפחות ולא את בני ביתו.

וכן משמע ברמב"ן ובספורנו, שהפסוק כאן מדבר רק על חציית השלל בין ב' המחנות. אך ברבנו בחיי נראה ששני הפסוקים מדברים על חציית המחנות.

וַיֵּאבֶק אִישׁ עֵמוּ • יַעֲקֹב נִתְבַּע עַל שְׁלֵא עֵיִשָּׁר מִבְּנֵי לֵה'

(לב, כה) וַיִּזְתֶּר יַעֲקֹב לְבָדוֹ וַיֵּאבֶק אִישׁ עֵמוּ עַד עֲלוֹת הַשְּׁחָר:

על מה נאבק עמו המלאך עד עלות השחר?

רש"י הביא פירוש רבותינו שהמלאך הוא שרו של עשיו, ולפ"ז נאבק עמו על רקע המריבה בינו לבין עשיו⁹. ואילו הרשב"ם והחזקוני פירשו שהמלאך נאבק עמו כדי שלא יוכל לברוח,

9. על השאלה המתבקשת הכיצד יתכן שעשיו שהיה כה מושחת כיבד את אביו בצורה כה מיוחדת, ראה ביאור נפלא במכתב מאליהו (חלק ג עמוד צה).

10. גם בת"י להלן (לג, י) פירש שיעקב אמר לעשיו שפגש את השר שלו, וצ"ע שכאן פירש ת"י שהמלאך בא

ויראה קיום הבטחתו של הקב"ה שלא יזיקהו עשו¹¹. (ולפ"ז מסתבר שאין מלאך זה שרו של עשו).

ת"י מפרש בענין אחר:

וּאֶשְׂאֵר יַעֲקֹב בְּלַחֲדוֹי מֵעִיבָרָא לְיוֹבְקָא, וְאֶתְבַּחַשׁ מִלְּאֲכָא
עֲמִיָּה בְּדַמּוֹת גְּבַר, וְאָמַר הֲלֹא אֲמַדַּת לְעֶשְׂדָא כָּל דִּילָךְ, וְהָא אֵית
לָךְ תְּדִיסַד בְּנִין וּבְדַתָּא חֲדָא וְלֹא עֶשְׂדַתִּינּוּן. מִן יָד אֲפַרְשׁ אֲרַבַּע
בּוֹכְרִין לְאַרְבַּע אֵימָהֲתָא וְאֶשְׂתִּיירוּ תַּמְנִיא וְתַנָּא לְמַנְי מִשְׁמַעוֹן
וְסִלִּיק לְזוּי בְּמַעֲשָׂא. עֲנִי מִיִּכְאֵל וְאָמַר, רַבּוּנִיָּה דְעֲלָמָא דִּין הוּא
עֲדָבָךְ. וְעַל עֵיסַק פְּתַגְמִיא הָאֵילִין אֶשְׂתְּהִי מִן הָאֵל לְנַחֲלָא עַד
מִיִּסַק עֲמוּד קְדִיצָתָא:

[ונשאיר יעקב לבדו מעבר ליבק, ונאבק מלאך עמו בדמות איש, ואמר
הלא אמדת לעשד את כל אשר לך, והנה יש לך שנים עשד בנים ונת
אחת ולא עישדתם. מיד הפדיש ארבעה בכודים לארבע אמהות, ונשארו
שמונה, ושנה וחזר למנות משמעון ועלה לזוי במעשד, ענה מיכאל ואמר,
רבנו של עולם זה הוא גודלך, ועל אודות הדברים האלה השתחה מהלאה
לנחל עד עלות עמוד השחר].

מבואר בת"י שהמלאך בא להוכיח את יעקב על כך שנדר לעשר מכל מתנת ה', ולא עישר את
בניו. ומיד יעקב עישר וכו'.

וצ"ע שעדיין לא הגיע עת קיום הנדר וכמו שמבואר להלן בת"י (ג, כ) שיעקב עישר מכל
אשר לו כשהגיע לשכם ושם הקריב קרבנות (ואולי הביא המעשר על המזבח) כי אז היה זמן קיום
הנדר, ששב בשלום אל בית אביו. וא"כ בשלב זה כלל לא הוצרך לעשר.

עוד צ"ע היכן מצינו שמעשרים בנים? (ואולי מכיון שיעקב אמר 'כל אשר תתן לי' ומשמע מכל הדברים
כולם). ומ"צ מ"ב לדברי ת"י מנין שמי שאין לו כדי מעשר יש לו לשוב ולמנות מההתחלה כדי
לעלות למנין עשרה?

ההוכיחו וכלל לא היה שרו של עשיו. וראה עוד ברשב"ם והחזקוני שפירשו את ענין המלאך באופן אחר עיי"ש.
11. וראה בחזקוני להלן פסוק כו, שמבאר לשיטתו הטעם שהמלאך פגע בכף ירכו של יעקב, מפני שנתירא
מעשו. (ולא היה לו לירא דה' הבטיחו).

עוד צ"ב שבתוכחת המלאך הזכיר שיש לו גם **בת**, ואילו יעקב לא מנה אותה במנין המעשרות? ועד צ"ב עוד צ"ב שבשלב זה עדיין לא היו לו י"ב בנים דעדיין לא נולד בנימין? (ולפדר"א דלהלן ניחא).

ויתכן שהביאור בדבריו הוא, שהרי המעשר היה מה שייחד יעקב את לוי לשרת לפני ה' ולהיות מיוחד לעבודתו. ואכן לא היה כל חיוב כזה מצד הלכות מעשרות, אלא שהמלאך גילה ליעקב שיש עליו תביעה מדוע לאחר שקיבל שנים עשר בנים ובת. דהיינו ריבוי ברכה בזרעו, לא ייחד את אחד מהם לשרת ולעבוד לפני ה', **על דרך מה שהבין מעצמו ונדר כל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך**. שראוי להפריש מהברכה אשר נתן ה' עשירי לה'.

ולכן כאשר שמע זאת יעקב עמד והפריש מיד, ואכן זה לא היה שייך לנדר, ואף אין לזה שייכות להלכות מעשר בהמה. אלא שיעקב לא ידע את מי להפריש ולכך בחר לעשות זאת בדרך שעושים מעשר בהמה שהעשירי קודש. והיות וסילק את הבכורות שאינם עולים למנין עשרה נותר ללא עשרה, לכך שב ומנה מההתחלה דאמנם מצד הלכות מעשר אין חיוב כזה, אך יעקב לא חיפש לקיים 'חיוב', אלא ביקש לעשות את רצון ה' באופן הראוי להיעשות, ולייחד את אחד הבנים לעבודתו, ומטעם זה לא הוזכרה כלל הבת, מפני שלא היתה מועמדת לתפקיד זה. וכל מה שהוזכרה לעיל היה חלק מהתוכחה ליעקב שלא עישר למרות ריבוי הברכה שיש לו שנים עשר בנים ובת.

כדברי ת"י מבואר בפרקי דר"א, אלא שבדבריו ישנם כמה תוספות:

ועוד אמר המלאך ליעקב יעקב לא נתת מעשר מכל זהלא יש לך בנים ולא עשרת אותם לי. מה עשה יעקב הפריש ארבעה בכורות לארבעה אמהות ונשתיירו שמונה בנים, התחיל משמעון וגמר בבנימין שבמע"י אמו ועוד התחיל משמעון ועלה לוי מעשר קדש לה', שנאמר העשירי יהיה קדש לה' ... יד מיכאל המלאך ונטל לוי והעלה לפני הקב"ה ואמר לפניו: רבון כל העולמים זה הוא גורלך וחלקך ממעשר, ופשט הקב"ה יד ימינו ואמר שיהיו לוי ובניו משרתים לפניו בארץ כמלאכי השרת בשמים.

וראה בביאור הרד"ל שם, שביאר באופן אחר מנין היה ליעקב עשר למנין, שיעקב הכניס לחשבון גם את אפרים ומנשה שעתידיים להיות שבטים תחת שבט יוסף. (וממילא נצט"ל שהכניס את בנימין שאכתי לא היה באותה שעה אלא עתיד היה להיוולד).

ולפ"ז צ"ב כיצד יצא העשירי לוי, ויתכן לפרש (עפ"י הנתבאר לעיל) שלדעת הפרקי דר"א העשירי נבחר מבלי גורל, וכאמור שכל ההפרשה כאן לא היתה מתורת חיוב והלכות מעשר. ולכן בחר יעקב את מי שהיה ראוי לתפקיד זה.

וַיִּשְׁתַּחֲוּ אֶרְצָה שִׁבְעַ פְּעָמִים • הִיתָכֵן שִׁיעֲקֵב הַשְּׁתַּחֲוּוּה לעשו?

(לג,ג) **וְהוּא עֵבֶר לִפְנֵיהֶם וַיִּשְׁתַּחֲוּ אֶרְצָה שִׁבְעַ פְּעָמִים עַד גִּשְׁתּוֹ עַד אַחִיו.**

דבר תימה הוא שיעקב השתחוה לפני עשו?! וכמו שהקשה הזוה"ק (ח"א קעא):

*וכי יעקב דאיהו שלימא דאבהן... היך סגיד ליה להווא רשע דעשו,
דאיהו בסטרא דאל אחר ומאן דסגיד ליה סגיד לאל אחר, [וכי יעקב
שהוא השלם באבות, כיצד השתחוה לאותו רשע, הלא עשו הוא
מהצד של אל אחר, ומי שמשתחוה לו משתחוה לאל אחר].*

עוד יש לדקדק מלשון הכתוב 'וישתחו ארצה', למה לא כתב 'וישתחו לאחיו'? ועוד מדוקדק מסימא דקרא דנאמר 'עד גשתו עד אחיו' - ומשמע שהשתחוה **טרם** הגיע לאחיו, אך לא השתחוה לפני אחיו.

בת"י מתבאר הדבר:

**וְאִיהוּ עֵבֶר לְקִדְמֵיהוֹן, מְצַלִּי וּבְעֵי רַחֲמִין מִן קֳדָם יי, וְגִחֲזָן עַל אֲרְעָא
שִׁבְעַ זְמַנִּין עַד מְקַרְבֵּיהָ עַד אַחִיו.**

**[והוא עבר לפניהם, מתפלל ומבקש רחמים מלפני ה', והשתחוה על
הארץ שבע פעמים עד קרבו עד אחיו].**

ממה שהוסיף ת"י לפני ההשתחויה שיעקב עבר לפניהם שיבתפילה ובבקשת רחמים ואז השתחוה, **משמע שגם ההשתחויה היתה לפני ה' ולא שהשתחוה חלילה לעשו**¹².

12. וכן מבואר בלשון הזוה"ק (הנ"ל, בהמשך דבריו): "אוף הכא 'והוא עבר לפניהם', מאי 'והוא'? דא שכינתא עלאה דהוה אזלא קמיה... כיון דחמא יעקב, אמר, הא עידן לסגדא לגביה דקודשא בריך הוא דהוה אזיל קמיה, כרע וסגיד שבע זמנין. 'עד גשתו עד אחיו' ולא כתיב וישתחו לעשו, אלא כיון דחמא דהא קודשא בריך הוא אזל קמיה כדיון סגיד לקבליה בגין דלא למיהב יקר למסגד לאחרא בר מניה". [אף כאן 'והוא עבר לפניהם',

וכך מובא במדרש (בר"ר עה,ח):

"א"ר חנינא בר יצחק לא זז משתטח והולך משתטח והולך, עד שהכניס מדת הדין למדת רחמים".

ומשמע מזה שהשתחויות לא היו לכבוד עשו, אלא לעורר מידת הרחמים על ידם. והדברים מבוארים במדרש שכל טוב:

וישתחוון ארצה שבע פעמים, נגד הקדוש ברוך הוא היה משתחוה שיטה לב עשו עליו לטובה, דא"ר חנינא בר יצחק לא זז משם, משתטח והולך, עד שהכניס מדת הדין למדת הרחמים. עד גשתו עד אחיו, דימה עשו שהוא משתחוה לו, לפיכך נתגלגלו רחמיו.

וַיַּחֲבֹקְהוּ וַיַּפֵּל עַל צְוֹאָרוֹ וַיִּשְׁקְהוּ וַיִּבְכּוּ • בכי של

התרגשות או בכי של כאב?

(לג,ד) וַיִּדְרִץ עֵשָׂו לִקְרַאתוֹ וַיַּחֲבֹקְהוּ וַיַּפֵּל עַל צְוֹאָרוֹ וַיִּשְׁקְהוּ וַיִּבְכּוּ.

האם באמת נתהפך לבבו של עשו ונשקו בכל ליבו?

במדרש הובאו שתי דעות (בר"ר עה,ט):

נקוד עליו (על 'וישקהו'), אר"ש בן אלעזר ... מלמד שנכמרו רחמיו באותה השעה ונשקו בכל לבו, אמר לו ר' ינאי אם... אלא מלמד שלא בא לנשקו אלא לנשכו, ונעשה צוארו של אבינו יעקב של שיש וקהו שיניו של אותו רשע, ומה ת"ל "ויבכו" אלא זה בוכה על צוארו וזה בוכה על שיניו. (וכן פירש רש"י)

מהו "והוא"? זהו השכינה העליונה שהלכה לפניו, כיון שראה יעקב, אמר, זה הזמן להשתחוות לפני הקב"ה שהולך לפניו, כרע והשתחוה שבע פעמים. כתוב 'עד גשתו עד אחיו', ולא כתוב וישתחו לעשיו, אלא כיון שראה שהקב"ה הולך לפניו, אז כרע לפניו כדי שלא לתת כבוד להשתחוות לאחר מלבדו].

מת"י נראה שפירש כדעה השניה שבמדרש:

וְדָהַט עֲשׂוּ לְקַדְמוֹתֶיהָ וְגִפּיף לִיהָ, וְאֶתְרַכֵּן עַל צְוֹרֵיהָ וְנָשִׁיק לִיהָ
וּבְכוֹן, עֲשׂוּ בְּכַא עַל צְעָרָא דְשִׁנּוּי דְאַתְמַזְמִיזוּ וְיַעֲקֹב בְּכַא עַל
צְעָרָא דְצְוֹרֵיהָ.

[ורץ עשו לפניו וחיבקו, והתכופף על צוארו ונשק לו - ובכו, עשו בכה
על צער שיניו שנתנדנדו¹³, ויעקב בכה על צער צוארו¹⁴].

כלומר לדברי ת"י עשו לא נשקו בכל ליבו אלא כיוון לנושכו, ומכיון שנעשה ליעקב נס נעשה
צוארו קשה כברזל ונתנדנדו שיניו של עשיו, ובכה מחמת כן.

וראה ב'אילת השחר' שהוסיף, שצריך לומר שלא נעשה צוארו כברזל משעה ראשונה עוד
קודם שנשכו עשו, כי א"כ לא היו שיניו מתנדנדות, ורק מפני שיכל לנשוך ותוך כדי נשיכתו
נתקשה צווארו - נתנדנדו שיניו. ובזה מיושב גם מדוע כאב ליעקב דלכאו' אם מלכתחילה
היה צווארו קשה כשיש לא היה צריך להרגיש כל כאב.

**וַיָּשָׁב בַּיּוֹם הַהוּא עֲשׂוּ לְדַרְכּוֹ • כִּיצַד הִגִּיעַ עֲשׂוּ בַּיּוֹם אֶחָד
לְשַׁעִיר?**

(לג, טז) וַיָּשָׁב בַּיּוֹם הַהוּא עֲשׂוּ לְדַרְכּוֹ שְׁעִירָה.

מדוע מדגישה התורה שעשו שב "ביום ההוא"? עוד יש לדקדק למה הקדים את
'ביום ההוא' ל'עשו', ולא נאמר "וישב עשו ביום ההוא"?

בת"י מתבאר הדבר:

13. תרגום של "אתמזמיו", ודומה לו בחולין (מה:): "נתמזמז - כשר", ופירושו המפרשים (נימוק"י, מאירי ועוד)
שהכוונה נתנדנד. ויש מפרשים שהכוונה 'נתמסמסו'. ובגמ' מגילה אמרו שנשתברו.
14. שנתקשה כברזל לפי שעה, לקח טוב.

**וְאֶתְעִבִּיד נֶסָא לְיַעֲקֹב, וְתַב בְּיוֹמָא הַהוּא עֲשׂוּ לְאַרְחִיָּה לְגַבְלָא.
[ונעשה נס ליעקב, ששב עשו באותו היום לדרכו לגבל].**

מדברי ת"י עולה חידוש (שלא ידוע מכל מקור אחר) ש"ביום ההוא" - זהו נס שנעשה ליעקב [ולכן בזה פתח הפסוק, כי הוא העיקר], ומהו הנס? שקפצה לעשו הדרך ובו ביום שב לשעיר, כך שלא היה סיפק בידו להתחרט ולהרע ליעקב, וכך נאמר במדרש שכל טוב (שרגליים לדבר ששאב זאת מת"י):

"שהלך מהלך כמה ימים מבית אל לשעיר, וקפצה לו הדרך, כדי שלא ישוב לבו לחזור להרע ליעקב".

**וַיְבִן לוֹ בַּיִת וְלִמְקַנְהוּ עֲשָׂה סִכַּת • יַעֲקֹב בָּנָה בֵּית מִדְרָשׁ
קבוע**

**(לג'יז) וַיַּעֲקֹב נִסַּע סִכַּתָּהּ וַיְבִין לוֹ בַּיִת וְלִמְקַנְהוּ עֲשָׂה סִכַּת עַל כֵּן
קָרָא שֵׁם הַמְּקוֹם סִכּוֹת.**

מהו 'ויבן לו בית', איזה בית בנה יעקב?

ברש"י נראה שיעקב בנה בית לצורך מגוריו בימי החורף. אולם ת"י מפרש באופ"א:

**וַיַּעֲקֹב נָטַל לְסִכּוֹת וְאֶתְעַבֵּב תַּמּוֹן תְּדִיֶּסֶד יְדָחִי שְׂתָא וּבְנָא לִיָּה בֵּי
מִדְרָשָׁא וְלִגִּיתוּי עֶבֶד מְטָלָן בְּגִין כֵּן קָרָא שְׂמָא דְאַתְרָא סִכּוֹת.
[ויעקב נסע לסוכות ושהה שם י"ב חדשי השנה, ובנה לו בית מדרש,
ולמקנהו עשה סוכות, על כן קרא שם המקום סוכות].**

ת"י מפרש ש'ויבן לו בית' היינו בית מדרש, וזה מתאים עם מה שמצינו ביעקב, שבכל מקום שבא אליו - תורתו עמו. כמו שדרשו חז"ל (שבת לג:) על הכתוב (להלן פס' יח): 'וַיְבִיא יַעֲקֹב

שָׁלַם עִיר נְשָׁכָם - "שלם בתורתו". וכן על הכתוב (להלן מו"ח): 'וְאֵת יְהוּדָה שְׁלַח לְפָנָיו אֶל יוֹסֵף לְהוֹרֹת לְפָנָיו גְּשֻׁנָּה דַרְשׁוּ בַתְנַחֲמוּמָא (ויגש יא): "ואת יהודה שלח לפניו, להתקין לו בית תלמוד שיהא מורה שם הוראה שיהא מלמד את השבטים".

יש שפירשו שת"י דייק זאת מהלשון 'ויבן' שהיא משונה מיתר החניות שהיו על ידי נטיעת אהלים. ויש שפירשו שת"י דייק מהנאמר 'ויבן לו בית', ולו היינו לה' - שבנה בית לה' והוא בית המדרש. ויש שפירשו שלו היינו בית שמיוחד רק לו (ליעקב) ולכן פירש שזהו בית המדרש.

מדברי ת"י אלו למדנו את יחסו הארעי של יעקב אבינו לקניניו הגשמיים בעולם הזה, אל מול קניני הנצח - בעולם הבא, שלקנינים הגשמיים עשה סוכות שהם מציאות של ארעי וחוסר קביעות, ואילו את בית המדרש בנה בדרך של קבע - בצורה של 'בית'.

יש שביארו שמטעם זה נקרא חג הסוכות - על שמו של יעקב אבינו, (וכרמז שהובא בטור או"ח סימן תי"ז בשם אחיו ר' יעקב) היות ותכלית ענין הסוכה הוא כנ"ל לצאת מדירה קבע ולבוא לדירת ארעי בכדי לזכור ולהפנים את ארעיותם ואפסיותם של קניני העולם הזה.

יש להוסיף שבת"י מבואר שיעקב התעכב בסוכות י"ב חודש, וזה דלא כמבואר ברש"י עפ"י חז"ל שיעקב התעכב שם י"ח חדשים, שהם משך תקופה של קיץ וחורף וקיץ.

וַיִּקְרָא לוֹ קַל אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל • הֵיטָכֵן שִׁיעָקֵב קָרָא לַמַּזְבֵּחַ

'אל אלהי ישראל'?

(לג, כ) וַיִּצַב שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא לוֹ קַל אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל.

לפי פשוטו, יעקב כינה את המזבח בשם אלוהות, ותמוה שזה נראה כגידוף חלילה? וכלשון בעל הכתב והקבלה: "איך יקרא למזבח אל אלהי ישראל, חלילה לקרוא בשם הגדול והנורא את אבנים דוממים"¹⁵.

רש"י עמד ג"כ בשאלה זו ופירש:

לא שהמזבח קרוי אלהי ישראל, אלא על שם שהיה הקדוש ברוך הוא עמו והצילו **קרא שם המזבח על שם הנס**, להיות שבחו של מקום נזכר בקריאת השם, כלומר מי שהוא קל, הוא הקדוש ברוך הוא, הוא לאלקים לי - ששמי ישראל, וכן מצינו במשה (שמות יז, טו) 'ויקרא שמו ה' נסי', לא שהמזבח קרוי ה', אלא **על שם הנס קרא שם המזבח**, להזכיר שבחו של הקדוש ברוך הוא, ה' הוא נסי¹⁶.

ת"י מפרש באופן אחר:

**וְאֵלִים תִּמְנָן מִדְּבַחָא, וְתִמְנָן יְהֵב מַעֲשֵׂדֵיָא דְאַפְרִישׁ מִן כָּל דִּילִיָּה
קָדָם קַל אֱלֹקָא דִּישְׂרָאֵל.**

**[והקים שם מזבח, ושם נתן מעשר שהפריש מכל אשר לו לפני הקל
אלוקי ישראל].**

יתכן שמטעם הקושיא הנ"ל נטה ת"י מפשוטו של מקרא [ולא תרגם כלל את 'ויקרא לו'] ומסביר שקיים את נדרו (לעיל כח, כב) לתת מעשר מכל אשר לו. וכמשמעות דבריו בעת שנדר שיש קשר בין מזבח למתנת המעשר, כמו שאמר 'וְהָאֵבֶן הַזֹּאת אֲשֶׁר שִׁמְתִי מִצְבָּה יְהִיָּה בֵּית אֱלֹהִים - וְכָל אֲשֶׁר תִּתֶּן לִי עֵשֶׂר אַעֲשֶׂרְנוּ לָךְ'. וכיו"ב מצינו בביכורים (דברים כו, ד) 'וְלָקַח הַכֹּהֵן הַטָּהוֹר מִיַּדְךָ וְהִנִּיחוֹ לְפָנַי מִזְבַּח ה' אֱלֹהֶיךָ'¹⁷.

יש להתבונן דמת"י כאן משמע שיעקב קיים כעת את נדרו במה שעושה מכל רכושו, ומשמע שזו הפעם הראשונה שבה עושה (ממה שאמר 'שם הביא את המעשרות') והטעם הוא לכאן' שכך היה הנדר של יעקב שלאחר שישב לבית אביו בשלום אזי יעשה: 'אם יהיה אלוקים עמדי ושמרני בדרך הזה ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש, ושבתי בשלום אל בית אבי, והיה ה' לי וגו' והאבן הזאת אשר שמת מצבה וגו' וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך', כלומר הנדר הוא שאם שישב אל בית אביו בשלום אזי יעשה את כל רכושו.

אלא שא"כ צ"ב מה שפירש ת"י לעיל בהיאבקות של יעקב עם המלאך על רקע תוכחתו

16. ת"י גם שם הוציאו מפשוטו ופירש שה' הוא שאמר "זהו נסי": "וּבָנָא מִשָּׁה מִדְּבַחָה וְקָרָא שְׁמִיהּ מִימְרָא דִּי דִּין נִיסָא דִּילִי, דְּנִיסָא דְעֵבֶר אֲתָרָא בְּגִינֵי הוּא" [ובנה משה מזבח, קרא את שמו מאמר ה' - זהו נס שלי, שהנס שעבר מקום בשלי הוא].

17. האהבת היונתן מפרש שהעלה את המעשרות כקרבת על המזבח, דבמקרא לא נתפרש מה הקריב, וצ"ע.

מדוע לא עישר את כל רכושו, ולהנ"ל אין שם כל תביעה על יעקב, וצ"ע.

וַיֹּאמְרוּ הַכְּזוּנָה יַעֲשֶׂה אֶת אַחוֹתָנוּ • איזה תשובה יש בדבריהם לדברי יעקב - 'עכרתם אותי להבאישני ביושב הארץ'...?

(לד, לא) וַיֹּאמְרוּ הַכְּזוּנָה יַעֲשֶׂה אֶת אַחוֹתָנוּ.

צ"ב למה כתוב 'הכזונה יעשה את אחותנו' - בלשון עתיד, הרי המעשה כבר היה וראוי לכתוב בלשון עבר "הכזונה תיעשה אחותנו"?

בת"י מתבאר הדבר:

עֲנִין שְׁמַעוֹן וְלוֹי, לֹא יָאִי לְמַהוּי מִתְאַמֵּד בְּכַנְשֵׁתְהוֹן דְּיִשְׂרָאֵל, עַדְלָאִין סְאִינֵו לְבַתּוּלָתָא, וּפְלָחֵי צְלָמִין טְנִיפּוּ לְבַדְתִּיהָ דְיַעֲקֹב. אֱלֹהִין כְּדִין יָאִי לְמַהוּי מִתְאַמֵּד, עַדְלָאִין אֲתַקְטִילוּ בְּגִין בַּתּוּלָתָא וּפְלָחֵי צְלָמִין בְּגִין בְּדַתִּיהָ דְיַעֲקֹב. וְלֹא יְהוּי שְׁכֵם בְּדַ חֲמוּד מְלַגְלַג בְּמַלְיָה עֲלֵנָא, וּכְאַתָּא מְטַעִיא נְפֻקַת בְּרָה דְלִית לָהּ תְּבוּעָה יַעֲבִיד יְת אַחְתָּן, אִין לָא עַבְדְּנָא יְת פְּתַגְמָא דְדִין.

[ענו שמעון ולוי, לא ראוי שיהיה נאמד באסיפות ישראל, עדלים טימאו לבתולה ועובדי צלמים טניפו את בת יעקב. אלא כך ראוי שיאמד, עדלים נהרגו בגלל בתולה, ועובדי צלמים בשביל בת יעקב. ולא יהיה שכם בן חמוד מלגלג במליה עלינו, וכאשר זונה ויצאנית שאין לה מגן יעשה את אחותנו, אם לא עשינו את הדבר הזה].

ת"י מבאר שטענת שמעון ולוי הייתה שמעשיהם לא היו נקמה על מה שכבר נעשה, אלא נעשו לצורך העתיד, מב' טעמים: א. מצד הרושם ההיסטורי שיתיר סיפור זה אשר יסופר

באסיפותיהם של ישראל, שאילולי נקמתם המעשה מסתכם בכך שערלים ועובדי צלמים טימאו את בת יעקב, אך לאחר נקמתם הרושם הוא הפוך, שְׁעִיר שלמה של ערלים ועובדי צלמים הומתה מפני (כבודה של) בת יעקב.

ואכן לביאור זה התשובה לשאלת יעקב 'עכרתם אותי' וגו' היא שלמרות שיש חשש מפני יושבי הארץ, מ"מ ישנו צורך עתידי המחייב את מעשה הנקמה.

ב. טעם נוסף (לנקמתם) שלא יהיה שכם בן חמור **מלגלג בדברים עליהם** ויהיו אומרים שבת יעקב זונה ויצאנית הייתה ולא היה לה תובע ומגן, ובמעשיהם טיהרו את שמה¹⁸.

והתשובה בזה ליעקב היא לכאן' כמו שכתב האוה"ח: שהיות והיתה **סיבה להריגת אנשי העיר** שלא הניחו שתהיה אחותם כזונה, לפיכך **לא יקומו עליהם האומות**. ורק אם היו הורגים ללא סיבה היו קמים עליהם. ובפרט שלהותיר מעשה כזה ללא תגובה הולמת, זה **זלזול שעלול לגרור בעקבותיו מעשים דומים**. וכמו שהוסיף האוה"ח:

או ירצה להשיב, כי אדרבה יסתכנו בין האומות כשיראו שבזוי אחד שלט בבת יעקב, ופעל ועשה כחפצו ורצונו, לא תהיה לשונאיהם תקומה בין העמים, ואדרבה בזה תהיה חתתם על העמים, ורעשו מפניהם.

כדברים הללו נרמז גם בחז"ל (בר"ר פ"ב¹⁹): "ויאמרו הכזונה", אמרו, **מה הם נוהגים בנו כבני אדם של הפקר**", כלומר, הסיבה שהכו באנשי שכם היא בגלל הצורה שבה הם התייחסו אליהם - כהפקר.

18. ראה לשון לקח טוב: "השיבוהו תשובה נצחת, ללמדך שאנוסה היתה, ולא נתרצה בו".

19. כהבנת האהבת יהונתן.

וַיִּסַּךְ עָלֶיהָ נֹסֶךְ וַיִּצַק עָלֶיהָ שָׁמֶן • מהו 'הנסך', אשר

ניסך יעקב ומדוע? ואיזה שמן יצק יעקב ע"ג המזבח?

(לה, יד) וַיִּצַב יַעֲקֹב מִצְבֵּה בְּמִקְוֵם אֲשֶׁר דִּבֶּר אֶתוֹ מִצְבַּת אָבִן וַיִּסַּךְ עָלֶיהָ נֹסֶךְ וַיִּצַק עָלֶיהָ שָׁמֶן.

מהו ה"נסך" שניסך יעקב? הרי שמן אינו, כי הוא מפורש בנפרד בסוף הפסוק, 'ויצוק עליה שמן'?

האב"ע מפרש שיעקב ניסך מים או יין, ובזה רחץ את המצבה ואחרי כן יצק עליה שמן. וכן בספורנו פירש שניסוך זה היה לצורך הכשרת האבן לקיום הנדר: 'והאבן הזאת אשר שמת י מצבה יהיה בית אלוקים'. כענין דוד בהראות אליו המלאך בגורן ארונה היבוס'.

ת"י מפרש באופ"א:

וְאִקִּים תָּמֶן קָמָא בְּאַתְרָא דְּמִלִּיל עֲמִיּה קָמָא דְּאַבְנָא, וְנִסִּיךְ עָלֶיהָ
נִסְוֹךְ חֲמִיד נִסְוֹךְ מִזִּי, אָרוּם כְּדִין עֲתִידִין לְמַעַבְד בְּחָגָא דְּמִטְלִיא,
וְאַרְיִק עָלֶיהָ מִשַּׁח זִיתָא.

[והעמיד שם מצבה במקום שדיבר עמו, מצבת אבן, וניסך עליה נסך יין ונסך מים, כי כך עתידים לעשות בחג הסוכות, ויצק עליה שמן זית].

ת"י מבאר שהניסוך היה ניסוך מים ויין, כנגד מה שעתידים בניו לעשות בבית המקדש בחג הסוכות. ואפשר שרמזו כן לפי שנאמר (לעיל לג, ז): 'וַיַּעֲקֹב נָסַע סֻכָּתוֹ וַיֵּבֶן לוֹ בֵּית וַלְמִקְנֶהוּ עֶשֶׂה סֻכָּת'. ודרשו בזה רמז לחג הסוכות (טור או"ח סימן ת"ז):

ושמעתי מאחי הר"י טעם לדבר, לפי שהמועדים נתקנו כנגד אבות
וכו', סוכות כנגד יעקב, דכתיב 'ולמקנהו עשה סוכות'.

איזה סוג שמן היה השמן שירד ליעקב מן השמים? יישוב תמיהה בדברי ת"י

בענין יציקת השמן יל"ע בדברי ת"י שכאן הוסיף שיעקב יצק על האבן שמן זית, (למרות

שזה לא מוזכר להדיא בפסוק) ואילו בפרשת ויצא (כב, ח) כשנדר את הנדר נאמר 'ויצוק שמן על ראשה', ובת"י לא פירש שהוא שמן זית אלא 'משחא' - **שמן בעלמא**, וצ"ע מנ"ל שכאן זה היה שמן זית ומדוע לא פירש כך גם לעיל²⁰?

ומטו משמיה דמרן הגר"ד לנדו שליט"א ליישב זאת²¹, דהנה לעיל כשיעקב לן בהר המוריה ונדר את הנדר, לא היה לו שמן, או מפני שלא לקח עמו שמן בעת שברח²². או מפני שגם אם לקח עמו, לקח אליפז את כל אשר לו. ומנין היה לו שמן? מבואר בפרקי דר"א (פל"ה) וכן במדרש (רבה סט, ח): **שירד לו שמן מן השמים**. וא"כ שמן זה הוא **שמן של נס** ואינו שמן זית²³, אך בפסוקנו בעת שחזר יעקב לקיים את נדרו היה לו ממון בשפע, ויכל ליצוק שמן זית שהוא המובחר ליציקה, והסתבר לת"י שסתם יציקת שמן היא שמן זית, ולכן הוסיף כאן שהשמן הוא שמן זית²⁴.

ויל"ע בתירוץ זה דהנה מצינו בת"י מקום נוסף שבו ירד שמן מן השמים והיה זה שמן זית. בפרשת ויקהל נאמר (שמות לה, כז-כח): **"וְהַנְּשָׂאִים הִבִּיאוּ אֶת... וְאֶת הַשָּׁמֶן לְמָאוֹר וְלְשֶׁמֶן הַמְּשֻׁקָה"**. ובת"י שם מפרש שהנשיאים אינם נשיאי העדה (כפשוטו), אלא אלו **ענגנים** (מלשון 'נשיאים ורוח וגשם') שהביאו שמן זית למאור מגן עדן. כלומר שירד מהשמים שמן מוכן ולא זיתים לשמן, וקשה דבנ"י נצטוו לעשות את השמן **מזיתים** באופן המצריך אומנות וכמו שנאמר בגמ' (הובא ברש"י שם) שצריך לגרגר את הזיתים בראש הזית. ואף אם הדין לגרגר את השמן בראש הזית אינו לעיכובא, מ"מ צריך 'שמן זית' וכמו שהגמ' במנחות (סט:) הסתפקה אם חטים שירדו מן השמים כשרים למנחות היות ואינם 'מושובתים', ואף **שמן הבא מן השמים הוא שמן נס ואינו 'שמן זית'?** (כה"ק בעל כלי חמדה)²⁵

20. אמנם יש מקום להעיר שסתם שמן האמור בתורה הינו שמן זית, ולשאר שמנים בלשון חז"ל ישנו שם שמתלווה כגון שמן שומשמן שמן אגוזים וכו'.

21. וכן פירשו הקטורת הסמים. והברכת אברהם.

22. כ"כ היפ"ת על המדרש המובא להלן.

23. ואכן צ"ע הכיצד הוא כשר לניסוך אם אינו שמן זית.

24. בביאור הרד"ל (על הפדר"א שם) מוסיף שעל פי האמור שלעיל השמן ירד מן השמים, מובן מדוע לעיל נאמר שיצק שמן על ראש האבן בלבד - 'ויצוק שמן על ראשה' ולא על כל המצבה, משום שלא היה לו אלא כשיעור מועט שירד לו מן השמים, (כמלא פי הפך' - לשון המדרש) אך כעת היה לו שפע רב ויצק שמן על כל האבן.

25. כקושיית הגר"ח מבריסק זצ"ל על נס חנוכה, כיצד הדליקו את המנורה שמונה ימים בפח השמן הלא הוא שמן של נס ושמן של נס הוא סוג אחר של שמן, ומנין שהוא כשר להדלקה? והתירוץ שכאן אין זה סוג אחר של שמן אלא שמן זית רגיל שהגיע מהשמים בדרך נס.

אולם שמעתי בשם הגר"ד סאלוויצ'יק זצ"ל שאמר שמהגמ' הנ"ל במנחות מוכח שכל הספק בחיטים הוא מחמת דין 'מושבתיים' אך אלמלא דין זה ליכא ספק ואע"פ שהחיטים באו בדרך נס, ולא אמרינן שאינם 'חיטים' וא"כ בשמן זית שאין דין כמו 'מושבתיים' לק"מ. ולכן הכריח שהגר"ח לא הקשה כן מעולם. ולפ"ז אף כאן לק"מ שהרי זה שמן זית ואין דין מן הארץ.

אמנם כבר נודע הרד"ק בספר מלכים (מלכ"ב ד, ז) אודות המעשה של אשת עובדיה שנתור לה אסוך שמן שהתרבה בברכת הנביא בדרך נס. והביא הרד"ק מהתוספתא ששאלה את הנביא האם צריכה לעשר שמן זה, וענה לה שאינה צריכה מחמת שזה שמן נס. וחזינא מהכא ששמן של נס פטור ממעשר. וביאר הגר"ח קניבסקי זצוק"ל בספרו 'טעמא דקרא' שהספק של אשת עובדיה היה האם התרבה השמן מהשמן הקיים ואז הוא חייב

ויש שמיישבים שהשמן שירד הוא שמן זית מגן עדן, ששם יש עצים ממש ואף עץ זית יש שם ומשם ירד שמן זית, והכירו בני ישראל שכך הוא לפי סוגו. (עיין במדרש רבה בראשית לג, שהיונה של תיבת נח לקחה את עלה הזית מגן עדן) וכשם שנטועים שם העצים המוזכרים בפרשת בראשית. ולפ"ז צ"ע מנ"ל לומר שהשמן שירד בנס ליעקב מן השמים לא היה זה שמן זית, וצ"ע.

מֵהֶלְאָה לְמַגְדֵּל עֵדֶר • מקום התגלות המשיח

(לה, כא) וַיִּסַּע יִשְׂרָאֵל וַיֵּט אֶהְלֵה מֵהֶלְאָה לְמַגְדֵּל עֵדֶר.

לאיזה טעם סיפרה התורה שנטע יעקב אהלו להלאה ממגדל עדר, "ומה יתן ומה יוסיף שבת במקומו או נטות אהלה במקום ההוא" (אלשיך)?

ת"י ביאר זאת:

וַיֵּט יַעֲקֹב וַיִּפְרֹס לְמִשְׁכְּנֵיהּ מִן הַלְּאָה לְמַגְדֵּל עֵדֶר, אֶתְרָא
דְּמַתְמָן עֵתִיד דִּיתְגְּלִי מִלְכָּא מְשִׁיחָא בְּסוּף יוֹמָא.
[ונסע יעקב ופרס משכנו מהלאה למגדל עדר, המקום שמשם עתיד
להתגלות מלך המשיח באחדית הימים].

ת"י מפרש ש"מגדל עדר" הוא המקום ששם עתיד המשיח להתגלות שם. וכן תרגם יונתן על הכתוב (מיכה ד, ח): 'וְאֶתְּהּ מַגְדֵּל עֵדֶר עֲלֵפֶל בֵּת צִיּוֹן עֲדִיף תֵּאֲתָהּ': 'וְאֶתְּ מְשִׁיחָא דִּישְׂרָאֵל דְּטָמִיר מִן קֶדֶם חֻבֵי כְּנַשְׁתָּא דְּצִיּוֹן, לָךְ עֵתִידָא מְלְכוּתָא לְמִיתִי' [ואתה משיח ישראל שנסתר מפני חטאי כנסת ציון, לך עתידה מלכות לבוא]. הרי שהלשון מגדל עדר רומזת למשיח.

מעשי אבות סימן לבנים, ויעקב במסעותיו פעל לתקן ענינים נשגבים בשביל בניו כידוע. ואף כאן פעל התנוצצות אורו של משיח. ובעומק הדברים יש לראות את ההתרחשויות שמסביב לנסיעה זו של יעקב כקשורים לגאולה העתידה. נסיעת יעקב מהלאה למגדל עדר הייתה

במעשר כי גידולו מן הארץ, או דילמא שהשמן שהתרבה הוא שמן חדש שהגיע בדרך נס והוא פטור ממעשר כי אינו גידולי קרקע. ולפ"ז נמצא דלא כמו שהוכיחו מהגמ' במנחות הנ"ל וצ"ע.

אחר קבורת רחל, שנקברה בדרך אפרת²⁶ (לעיל פס' ט). ורחל מבכה על בניה, וה' הבטיח לה כי יש שכר לאחרייתה ושבנו בנים לגבולם (ירמיהו לא, יד-טז). ונרמזו הדברים אצל הקדמונים, בבראשית רבה:

*מהלאה למגדל עדר, רבנין אמרי, יעקב אבינו סימן לבניו, מה יעקב
אבינו קבר רחל בדרך אפרת היא בית לחם ואח"כ נסע ונטע אהלו
מהלאה למגדל עדר, כך לעתיד לבא ירחם הב"ה על ישראל בזכות
אונאת קבורת רחל כמד"א ויש תקוה לאחריתך וגו'.*

גם בסמוך למקום זה נולד בנימין, ובו נשלמו שבטי י-ה, ומזה התחילה הגאולה, כמו שכתב רבינו בחיי שזה נרמז בפסוק הנזכר:

*וכן בכאן נטה אהלו מנגד למגדל עדר, ושם באותו המקום נשלמו
השבטים, כי בנימין שנולד שם הוא היה תשלום השבטים, ועל זה
אמר הכתוב (מיכה ד, ח) "זאתה מגדל עדר עופל בת ציון". (וכאמור
לעיל שבת"י על פסוק זה מבואר שמגדל עדר הוא משיח ישראל).*

וַיִּשְׁכַּב אֶת בְּלָהָה... וַיְהִיו בְּנֵי יַעֲקֹב שְׁנַיִם עָשָׂר • היכן היתה פעולת החילול?

**(לה, כב) וַיְהִי בְּשֵׁכֶן יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ הַחֹזָא וַיִּלְךְ דָּאוֹבָן וַיִּשְׁכַּב אֶת
בְּלָהָה פּוֹלְגָשׁ אֲבִיו וַיִּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל (פ) וַיְהִיו בְּנֵי יַעֲקֹב שְׁנַיִם עָשָׂר:**

מה הפירוש 'וישכב את בלהה'? ומה השייכות בין תחילת הפסוק 'וישכב את בלהה' לסופו 'ויהיו בני יעקב שני עשר'?

26. רשב"ם: "למגדל עדר - סמוך לבית לחם היה". חזקוני: "למגדל עדר מקום קרוב לאפרת כדכתיב במיכה (הא, ו) ואתה בית לחם אפרתה. וכתיב לאלתר (שם ד, ח) ואתה מגדל עדר".

אונקלוס מפרש **שכיבה ממש**. וכן דעת ר"א ור"י בשבת (נה): שראובן חטא וחזר בתשובה. אך בגמ' הובא דעת רשב"א ועוד, שלא שכב ממש אלא מתוך **שבלבל יצועי אביו מעלה עליו הכתוב כאילו שכב**. וכל האומר ראובן חטא אינו אלא טועה. ולגירסא אחרת אינו אלא שוטה. וכך פירש רש"י כאן שעל כך דרשו רבותינו את הסמיכות ל'ויהיו בני יעקב שנים עשר' ללמדנו, שכולם שוין וכולם צדיקים, **שלא חטא ראובן**.

בתרגום יונתן מבואר כרש"י, אך עם תוספת על **אופן החילול**, ועל תשובת 'רוח הקודש' בפסוקנו לחששו של יעקב מחמת מעשה ראובן:

וְהָיָה כִּדְשָׁא יִשְׂרָאֵל בְּאַרְעָא הַהוּא, וְאִזְל רְאוּבֵן וּבְלַבְל יַת מִצְעָא דְבַלְהָה פְּלִקְתִּיה דְּאָבִיו, דְּהָוּה מְסֻדְרָא פִל קְבִיל מִצְעָא דְלֵאָה אָמִי, וְאַתְחָשִׁיב עִלּוּי בְּאִלּוּ שִׁימֵשׁ עֵמָה, וְשָׁמַע יִשְׂרָאֵל וּבְאִישׁ לִיה וְאָמַר, וְזִי דְלִמָּא נִפְק מִינִי פִיסוּלָא הִיכְמָא דְנִפְק מִן אַבְרָהָם יִשְׁמַעְעָל וּמִן אָבָא נִפְק עֲשׂוּ. מְתִיבָא דּוּחָא דְקוּדְשָׁא וְכֵן אָמַר לִיה, לֹא תִדְחַל דְּבַלְהוֹן צְדִיקִין וְלִית בְּהוֹן פִּיסוּלָא, דְּמִבְּתַד דְּאַתְלִיד בְּנִימִין הוּוּ בְּנֵי יַעֲקֹב תְּגִיִסְד:

[והיה כאשר שכן ישראל בארץ ההיא, הלך ראובן ובלבל את המיטה של בלהה פלגשו של אביו, שהיתה מסודרת כנגד המיטה של לאה אמו, ונחשב עליו כאילו שימש עמה, ושמע ישראל וביאיש ליה ואמר, וזי דלמא נפק מיני פיסולא היכמא דנפק מן אברהם ישמעעאל ומן אבא נפק עשו. מתיבא דוחא דקודשא וכן אמר ליה, לא תדחל דבלהון צדיקין ולית בהון פיסולא, דמבבד שמהאחד שנוולד בנימין היו בני יעקב שנים עשר].

בת"י מבואר לגבי פעולת החילול כרש"י, שראובן לא שכב ממש אלא בלבב את מיטתה של בלהה.

עוד מבואר בת"י **שמיטת בלהה היתה מסודרת כנגד מיטת לאה**. והנה בסוגיא זו נאמרו כמה פירושים על אופן החילול של יצועי יעקב. רש"י פירש שלאחר פטירת רחל **נטל יעקב את מיטתו ונתנה באהל בלהה**, וראובן בלבב את משכבו, (ולא פירש מה הבלבל). ואילו במדרש (בראשית רבה צח, ד) מבואר להיפך שלאחר פטירת רחל לקח יעקב את מיטת בלהה ונתנה אצל

מיטתו. ולכך קילקל ראובן את מיטתה. מדברי ת"י לכאור' משמע שלאחר פטירת רחל לא היה שינוי בעצם המיטות אלא בחשיבותם שהחשיבות של מיטת בלהה היתה מסודרת כנגד מיטת לאה, כלומר **באותה חשיבות של מיטת לאה.** (וזה הפשט שהיתה 'מסודרת כנגד' דלכאור' לא יתכן שהיו ב' המיטות באותו אהל כדמוכח בפסוקים לעיל, בעת שלבן חיפש באהלים שלכל אחת היה אהל משלה, אלא הכוונה לחשיבות המיטות באהליהם, וכן פירש הביאור יונתן).

הצד השווה מכל פירושים אלו הוא שפעולת החילול היתה לכאור' **במיטתה של בלהה,** שראובן קלקל - חילל, את יצועי בלהה. (בשונה מהמקובל להבין שראובן העביר את מיטתו של יעקב לאהל לאה - והמקור לכך הוא בספר הישר: 'שראובן ניתק את משכב אביו מאהל בלהה'. ואולי יש לכך משמעות בדברי רש"י, עיי"ש ודו"ק).

עוד מבואר בת"י שכה היה חמור חטאו של ראובן, עד כדי שכאשר שמע מכך יעקב, **חשש שמא נמצא פסול בזרעו** כמו שיצא מאברהם - ישמעאל, ומיצחק - עשיו. ועל כך ענתה לו רוח"ק: 'ויהיו בני יעקב שנים עשר' שכולם צדיקים ואין בהם פסול.

וַיֵּלֶךְ אֶל אָרֶץ מִפְּנֵי יַעֲקֹב אָחִיו • לְבִסוּף עֲשָׂיו פָּחַד מִיַּעֲקֹב!

**לז, ז) וַיִּקַּח עֲשָׂיו אֶת נָשָׁיו וְאֶת בָּנָיו וְאֶת בְּנֹתָיו וְאֶת כָּל נַפְשׁוֹת
בֵּיתוֹ וְאֶת מְקִנְהוֹ וְאֶת כָּל בְּהֵמָתוֹ וְאֶת כָּל קִנְיָנוֹ אֲשֶׁר רָכַשׁ בְּאֶרֶץ
כְּנָעַן וַיֵּלֶךְ אֶל אֶרֶץ מִפְּנֵי יַעֲקֹב אָחִיו:**

מה הפירוש שעשיו הלך מפני יעקב אחיו?

לכאורה הביאור בזה הוא מה שמבואר בפסוק הבא, 'כי היה רכושם רב משבת יחדיו ולא יכלה ארץ מגוריהם לשאת אותם מפני מקניהם'. אלא שכבר ברש"י הביא על זה פירושים אחרים:

שעשיו הלך מפני השטר חוב של גזרת כי גר יהיה זרעך, המוטלת על זרעו של יצחק, "אמר אליך לי מכאן אין חלק לא במתנה ולא בפרעון השטר ומפני הבושה שמכר בכורתו.

ובפרקי דר"א (פרק לח) מובא יישוב נוסף, שעשיו רצה לחלוק עם יעקב את ירושת יצחק. ומכיון שהוא הבכור רצה לבחור הראשון את חלקו. מה עשה יעקב חילק את הירושה לב' חלקים א. ארץ ישראל. ב. יתר רכושו וקניניו של יצחק. והלך עשיו להיוועץ עם בנו של ישמעאל (כי ישמעאל כבר מת) והוא יעץ לו שיקח את קניניו של יצחק, כי יעקב ממילא לא יוכל לרשת את הארץ מפני שהכנעני והחוי בארץ. וכך חלקו ביניהם **וכשחזר יעקב אמר לעשיו לצאת מהארץ שהיא בחלקו**, ואכן נאלץ עשיו לצאת מהארץ עם נשיו ובניו.

ת"י מבאר אופן נוסף:

וּדְבַר עֲשׂוֹ יֵת נְשׁוּי וְיֵת בְּנֵי וְיֵת בְּנֹתָיו וְיֵת כָּל נַפְשֹׁת בֵּיתֶיהָ וְיֵת גִּיתָיו וְיֵת בְּעִירָיו וְיֵת כָּל נְכֹסָיו דִּי קָנָה בְּאֶרְעָא דְכְנַעַן וְטִיִּיל לְאֶרְעָא אַחֲרֵי, דְהָזָה רְמִיָא עֲלָיו אִימָתָא דִיעֶקֶב אַחוּהִי:

[ולקח עשיו את נשיו ואת בניו ואת בנותיו ואת כל נפשות ביתו ואת מקניו ואת בהמותיו ואת כל נכסיו אשר קנה בארץ של כנען והלך לארץ אחרת שהיתה מוטלת עליו האימה של יעקב אחיו].

ת"י מפרש את סיבת לכתו של עשו - **מפני שהיה ירא מיעקב**, יש שפירשו שהוא מחמת ששמע עשו את הקורות בשכם מה שעשו שמעון ולוי לאנשי שכם.²⁷

ב'אהבת יונתן' הוסיף שמבואר בפסוק הבא, שעשו שהלך מחמת שדאג **שלא יריבו הרועים** פירושו שלא יריבו הרועים ביניהם ויפגע כבודו של יעקב אשר היה ירא ממנו.

27. אכן בספר הישר מובא שכאשר נפטרה לאה וישב עליה יעקב ובניו שבעה ניצל עשיו את ההזדמנות ובא בהפתעה להלחם עם יעקב. ומשמע שלא חשש ממנו. ואולי רק בזמן האבל שלא יכל כ"כ לעסוק בתורה וע"ד פי' המפרשים ביקרבו ימי אבל אבי ואהרנה את יעקב אחי.

בִּלְעַ בֶּן בְּעוֹר • בלע הוא בלעם שביקש לבלוע את ישראל

(לו, לב) וַיִּמְלֶךְ בְּאֲדוֹם בִּלְעַ בֶּן בְּעוֹר וְשֵׁם עִירוֹ דְּנֶהְבָּה:

מי היה 'בלע' זה?

האב"ע כותב: 'איננו בלעם, גם בלעם איננו בן לבן הארמי. ויתכן שהיה מנחש כמוהו'.

אמנם ת"י מפרש שבלע הוא בלעם:

וַיִּמְלֶךְ בְּאֲדוֹם בִּלְעַם בֶּר בְּעוֹר, וְשֵׁם קִרְתָּא דְּבֵית מְלְכוּתֵיהּ דְּנֶהְבָּא:

[וַיִּמְלֶךְ בְּאֲדוֹם בִּלְעַם בֶּן בְּעוֹר, וְשֵׁם הָעִיר שֶׁל בֵּית מְלְכוּתוֹ דְּנֶהְבָּה]

מבואר בת"י שבלע הוא בלעם. נמצא לפ"ז לדעת ת"י בכמה מקומות - **שלבן הוא בלעם** כפשוטו. הרי שכעת לאותו אדם ישנו שם נוסף והוא בלע שהוא לבן והוא בלעם אשר ביקש לעקור את הכל. ובהיותו מלך על אדום הסית את עמלק להילחם עם ישראל, ונילחמו איתם ביציאתם ממצרים.

וכך מבואר בתרגום (דברי הימים א, א, מג):

*בלעם בר בעור רשיעא, הוא לבן ארמאה דאחחבר עם בני דעשיו
מטול לחבלא ית יעקב וית בניו ובעא להזבדא יתהון - מלך על אדום.
[בלעם בן בעור הרשע, הוא לבן הארמי שהתחבר עם בניו של
עשיו. בשביל לחבל את יעקב ואת בניו. וביקש להאביד אותם (זהוא)
מלך על אדום].*

